

УДК 378:371.132

О. А. КРИВИЛЬОВА

СТАН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПТНЗ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті на основі аналізу стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій (на прикладі освітнього ступеня “бакалавр” за напрямом підготовки 6.040201 “Математика” та освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямами)” галузі знань 0402 “Фізико-математичні науки”) виявлено стан психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ПТНЗ в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: бакалавр, компетенції, магістр, психолого-педагогічна підготовка, професійно-технічний навчальний заклад.

На сучасному етапі модернізації освіти, центральне місце посідають завдання, пов'язані з приведенням змісту і структури професійної освіти у відповідність до потреб ринку праці та затребуваністю освітніх послуг.

У цих умовах актуальною є проблема вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів. Вирішення зазначеної проблеми, на наш погляд, необхідно починати з аналізу стандартів вищої освіти та вимог Національної рамки кваліфікацій.

Сучасні аспекти професійної школи в українській науці розглядали І. Бендера, Н. Брюханова, Є. Громов, С. Гура, С. Демченко, І. Каньковський, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лобунець, О. Макаренко, Н. Ничкало та ін. Проблеми психології професійної діяльності та професійного розвитку педагога досліджували Г. Балл, О. Ганопольський, Н. Побірченко, В. Рибалка, В. Семиченко, О. Сергеєнкова, В. Синявський, Б. Федоришин та ін. Однак на сьогодні залишається недостатньо вивченою особливість психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін до діяльності у професійно-технічних навчальних закладах.

Метою статті є аналіз стану психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ПТНЗ в умовах вищого навчального закладу на основі аналізу стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій (на прикладі освітнього ступеня “бакалавр” за напрямом підготовки 6.040201 “Математика” та освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямами)” галузі знань 0402 “Фізико-математичні науки”).

Аналіз типової базисної структури навчальних планів підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах [3] дає підстави стверджувати, що природничо-математична підготовка займає одну з провідних позицій. У професійно-технічних навчальних закла-

дах обсяг часу з природничо-математичних предметів загальноосвітньої підготовки відповідає рівню стандарту Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 834 від 27.08.2010 р., що складає 752 години.

Навчальні програми окремих навчальних предметів (технології, інформатика) можуть інтегруватися в зміст навчальних програм професійно-теоретичної підготовки. При цьому предмети, програми яких інтегровані, вилучаються з загальноосвітньої підготовки із зменшенням кількості годин відповідного напрямку. Вивільнені години можуть бути спрямовані на вивчення предметів професійно-теоретичної підготовки та (або) професійно-практичну підготовку. В результаті цього обсяг загальноосвітньої підготовки в робочих навчальних планах може змінюватися. Але від цього значення природничо-математичної підготовки не зменшується.

Професійно-теоретична і професійно-практична підготовка здійснюється протягом усього терміну навчання, починаючи з першого курсу, паралельно з іншими видами підготовки та вивченням предметів загальноосвітньої підготовки.

Загальноосвітня складова базисної структури навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників з отриманням повної загальної середньої освіти вказує на кількість годин природничо-математичної підготовки, зокрема математика (210 годин) та фізика (140 годин), що майже у два рази перевищує навантаження інших предметів (виняток становлять у суспільно-гуманітарній підготовці українська література (140 годин) та іноземна мова (210 годин)). Окрім того, інформатика (70 години), технології (70 годин) й астрономія (17 годин).

Таким чином викладання дисциплін природничо-математичного циклу в професійно-технічному навчальному закладі посідає значне місце в процесі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників і вимагає якісної психолого-педагогічної компетентності викладачів.

Виявлення стану психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів здійснювалося на основі аналізу стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій.

Згідно Закону України “Про вищу освіту” [1] стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів.

Відносно предмету дослідження ми розглядаємо перший та другий рівні вищої освіти.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Компетентністю на цьому рівні є здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Їй відповідають особливості знань, умінь, комунікації, автономності й відповідальності, а саме:

- концептуальні знання, набуті в процесі навчання та професійної діяльності, включаючи певні знання сучасних досягнень; критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності;

- розв'язання складних непередбачуваних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та (або) навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів;

- донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності; здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію;

- управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах; відповідальність за професійний розвиток окремих осіб та (або) груп осіб; здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності [2].

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Компетентністю на цьому рівні є здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. Їй відповідають особливості знань, умінь, комунікації, автономності та відповідальності, а саме:

- спеціалізовані концептуальні знання, набуті в процесі навчання та (або) професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи; критичне осмислення проблем у навчанні та (або) професійній діяльності й на межі предметних галузей;

- розв'язання складних завдань і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної (недостатньої) інформації і суперечливих вимог; провадження дослідницької та (або) інноваційної діяльності;

- зрозуміле та недвозначне донесення власних висновків, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, до фахівців й нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються; використання іноземних мов у професійній діяльності;
- прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування; відповідальність за розвиток професійного знання і практик, оцінювання стратегічного розвитку команди; здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним [2].

Відповідно до рівнів вищої освіти проаналізовано освітньо-кваліфікаційні характеристики та освітньо-професійні програми освітнього ступеня “бакалавр” за напрямом підготовки 6.040201 “Математика” та освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямом)” галузі знань 0402 “Фізико-математичні науки”.

Метою аналізу освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм є виявлення домінуючих особливостей психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців означених ступенів та відповідність їх підготовки формулючим компетенціям.

Аналізу піддавалися такі дані:

- 1) перелік психолого-педагогічних дисциплін й анотації до їх змісту;
- 2) перелік сформованих компетенцій відповідно до змісту психолого-педагогічної підготовки;
- 3) зміст соціально-особистісних, загальнонаукових і професійних компетенцій з боку здатності до самостійного професійного зростання.
- 4) зміст виробничих функцій та відповідних компетенцій, що забезпечуються психолого-педагогічною підготовкою;
- 5) компетенції, що необхідні для ефективного виконання виробничих функцій, але не є наявними у психолого-педагогічній підготовці.

Таким чином було виявлено, що освітньо-професійна програма передбачає такі цикли підготовки:

- цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки;
- цикл математичної і природничо-наукової підготовки;
- цикл професійної та практичної підготовки, які складаються з нормативної та варіативної частин.

Психолого-педагогічна підготовка входить до складу циклу професійної та практичної підготовки. Перелік навчальних дисциплін і сформованих компетенцій відносно до підготовки фахівців освітнього ступеня “бакалавр” за напрямом підготовки 6.040201 “Математика” є таким:

- цикл професійної і практичної підготовки (нормативна частина): Психологія, Педагогіка, Історія педагогіки, Методика навчання математики, Педагогічна практика (КІ 5, КЗН 4, КЗП 8, КЗП 9, КЗП 10, КЗП 12, КЗП 13, КЗП 14, КПС 1–22);
- цикл професійної і практичної підготовки (варіативна частина): Вступ до спеціальності, Методика навчання інформатики, Методика на-

вчання фізики, Методика навчання економіки (КІ 5, КЗП 8, КЗП 9, КЗП 10, КЗП 13, КЗП 14, КПС 11, КПС 14, КПС 16, КПС 21, КПС 22).

На основі аналізу анотацій до психолого-педагогічних дисциплін виявляються такі домінуючі особливості підготовки майбутнього фахівця освітнього ступеня бакалавр за напрямом підготовки 6.040201 “Математика”:

– цілі викладання психолого-педагогічних дисциплін спрямовано на засвоєння студентами предметних основ і формування соціально-особистісних, загальнонаукових, професійних компетенцій;

– завдання передбачають підготовку студентів до самостійного використання знань у майбутній професійній діяльності, розвитку їх творчого потенціалу та педагогічного світогляду;

– зміст означених дисциплін надає можливість мати загальні уявлення щодо галузі знань пов’язаних із психологією та педагогікою.

Але, якщо звернути увагу на компетенції, що формуються при вивченні студентами психолого-педагогічних дисциплін, соціально-особистісні є відсутніми. Хоча саме вони вказують на здатність самостійного професійного зростання відносно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, а саме:

– вміти сприймати критику, приймати конструктивні рішення щодо усунення виявлених недоліків, бути здатним до самокритики, вміти адекватно оцінювати свій і чужий досвід, презентувати власні досягнення, виявляти здатність до самовдосконалення і професійного зростання (КСО 5);

– демонструвати відповідальне ставлення до виконання професійних обов’язків, виявляти наполегливість у досягненні мети, самостійність у прийнятті відповідальних рішень (КСО 6);

– володіти методами міжособистісної і професійної комунікації, вміти адаптуватися до змінюваного соціального та професійно-педагогічного простору (КСО 7);

– виявляти здатність до творчості, креативного підходу до розв’язання життєвих і професійних ситуацій, використовувати системний підхід щодо розв’язання професійних завдань та якісно виконувати роботу в професійній сфері (КСО 8).

Окрім того, важливим, на наш погляд, є формування загально професійної компетенції (КЗП 17) – здатність осмислювати свою практичну діяльність і вчитися на основі власного досвіду.

Посилення формування означених компетенцій (не змінюючи наявні вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики) при психолого-педагогічній підготовці (ППП) допоможе майбутнім фахівцям у вирішенні типових завдань відповідно до основних функцій професійної діяльності, а саме дослідницькій (КСО 5), організаційній (КСО 6, 8) та технічній (КСО 7).

Перелік навчальних дисциплін та сформованих компетенцій відносно до підготовки фахівців освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямом)” є таким:

– цикл професійної і практичної підготовки (нормативна частина): Педагогіка і психологія вищої школи, Методика навчання математики у вищій школі, Асистентська практика (КІ 4,5, КЗН 2,4, КЗП1–10,14, КПС 1–22).

Циклом професійної і практичної підготовки (варіативна частина) психолого-педагогічна складова не передбачена.

На основі аналізу анотацій до психолого-педагогічних дисциплін виявляються такі домінуючі особливості підготовки майбутнього фахівця освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямками)”:

– цілі викладання психолого-педагогічних дисциплін спрямовано на теоретико-методичну підготовку майбутніх викладачів математики до практичної діяльності в закладах системи вищої освіти та формування професійно-педагогічної компетентності;

– завдання передбачають практичне опанування майбутніми викладачами математики різними формами організації навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти I–II рівня акредитації на засадах компетентнісного підходу та виховання прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням;

– зміст означених дисциплін надає можливість мати загальні уявлення щодо галузі знань пов’язаних із психологією та педагогікою вищої школи.

Але, якщо звернути увагу на компетенції, що формуються при вивченні студентами психолого-педагогічних дисциплін, соціально-особистісні є відсутніми. Хоча саме вони, як було зазначено вище, вказують на здатність самостійного професійного зростання відносно до освітньо-кваліфікаційної характеристики, а саме:

– здатність навчатися: займатися самоаналізом, використовувати методи адекватної самооцінки, самокритику, долати власні недоліки та шкідливі звички; реалістично й оптимістично ставитися до себе, спокійно сприймати свої невдачі та вчитися на них; визначати й усвідомлювати межі своїх знань, визнавати і аналізувати помилки, в тому числі й власні; адаптуватися до зростаючих потоків інформації, до наслідків науково-технічного прогресу; використовувати різні методи та прийоми самовиховання; розвивати лідерський потенціал, підприємливість і вміння йти на виправданий ризик; систематично читати літературу за фахом (у тому числі закордонну), складати реферат, анотацію; тренувати пам’ять; використовувати різні форми постійного підвищення власної кваліфікації (КСО 3);

– здатність до критики й самокритики: дотримуватися етики ділового спілкування; нести персональну відповідальність за діяльність співробітників і всієї групи; уміти критично оцінювати власну професійну діяльність та дії оточення; реалістично й оптимістично ставитися до себе, спокійно сприймати свої невдачі та вчитися на них; використовувати різні методи та прийоми самовиховання (КСО 4);

– креативність, здатність до системного мислення: робити позитивний внесок у рішення загальних освітніх та наукових проблем, використовувати нові технології навчальної роботи та новаторський досвід (КСО 5);

– наполегливість у досягненні мети: ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування; наполегливо добирати й використовувати соціальні технології у професійній та інших сферах діяльності (КСО 7);

Посилення формування означених компетенцій (не змінюючи наявні вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики) при психолого-педагогічній підготовці (ППП) допоможе майбутнім фахівцям у вирішенні типових завдань відповідно до основних функцій професійної діяльності, а саме дослідницькій (КСО 3,5), організаційній (КСО 8), контрольній (КСО 3,4), технічній (КСО 3).

Висновки. На основі аналізу стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій освітнього ступеня “бакалавр” за напрямом підготовки 6.040201 “Математика” та освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 8.04020101 “Математика (за напрямками)” галузі знань 0402 “Фізико-математичні науки” виявлено недостатнє спрямування психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ПТНЗ на формування соціально-особистісної компетенції, яка відповідає за самостійне професійне зростання в умовах вищого навчального закладу та за його межами.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі пов’язуємо з аналізом стандартів вищої освіти відносно психолого-педагогічної підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 6.040201 “Фізика” та магістрів за спеціальністю 8.04020301 “Фізика (за напрямками)” галузі знань 0402 “Фізико-математичні науки”.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvit>.
2. Про затвердження національної рамки кваліфікацій: постанова КМ України № 1341 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>.
3. Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : Наказ МОН України № 947 від 13.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/367>.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015.

Кривилева Е. А. Состояние психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей ПТУ в условиях высшего учебного заведения

В статье на основе анализа стандартов высшего образования и Национальной рамки квалификаций (на примере образовательной степени “бакалавр” по направлению 6.040201 “Математика” и образовательной степени “магистр” по специальности 8.04020101 “Математика (по направлениям)” отрасли знаний 0402 “Физико-математические науки”) выявлено состояние психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей ПТУ в условиях высшего учебного заведения.

Ключевые слова: бакалавр, компетенции, магистр, психолого-педагогическая подготовка, профессионально-техническое учебное заведение.

Kryvyleva O. Condition of Psychological and Pedagogical Preparation of Future Teachers of Vocational Schools in a Higher Education Institution

On the basis of analysis of the higher education standards and national qualifications framework (on an example, educational degree of “Bachelor” in the direction of 6.040201 “Mathematics” and the educational degree “Master” in the specialty 8.04020101 “Mathematics (directional)” branch of knowledge 0402 “Physics and mathematics”) revealed a state of psychological and pedagogical training of future vocational school teachers in a higher education institution. To analyze the educational qualification characteristics and educational and professional programs is to identify the dominant features of the psychological and pedagogical training. Analysis were subjected to the following information: a list of psycho-pedagogical disciplines and annotations to their content; list of existing competencies in accordance with the content of the psychological and pedagogical training; content of socio-personal, general scientific and professional competence on the part of the capability of independent professional growth; content production functions and related competencies that are provided psycho-pedagogical training; competencies that are necessary for the effective discharge of the functions of production, but absent in the psychological and pedagogical training. Particular attention is paid to social and personal competence, which is responsible for the independent professional growth in terms of higher academic institutions.

Key words: *bachelor, competence, master, psychological and pedagogical training, vocational and technical schools.*